

dolazili su u veliko seljaci iz kopnene Dalmacije „vlasi“ „na kopanje“, te su ostajali po 2—3 meseca. Sa dalmatinskog kopna i pre šesdesetih godina, a i posle, dolazili su pojedinci, da kopaju, kadkad i da služe: „junaci“. Ovi su se često u mestu služenja oženili i ostali. Brački zemljoradnici bili su kivni na „vlahe“, jer da im otimaju zaradu, ali ipak u treznom stanju nikada nije dolazilo do tuče. Oni, koji su ostali na Braču, prilagodili su se novoj sredini, a njihova se deca posve asimilovala. Jedino je mnogima ostao nadimak, koji je dat njihovom predku. Sveže doseljeni „vlasi“, koji su ostali na Braču usled ženidbe, mešaju poneke reči bračkog lokalnog karaktera sa svojim narečjem, te ih je lako prepoznati, premda se poput Bračana oblače i nose na građansku napustivši svoju narodnu nošnju.

Andre Jutronić.

БЕЛОЦРКВАНСКА КОТЛИНА

(ГЕОМОРФОЛОШКА ПРОМАТРАЊА)

Положај и састав. — Белоцркванска котлина јесте проширење доњег тока реке Нере. Јужни и западни оквир ове котлине чине Локва и Горица, састављене од гнајса и филита¹. Локва је једина планина, из групе јужно-банатских кристаластих планина, чији гребен нема меридијански правац, већ правац Исток-Запад. Исти правац има и Горица, западно од Локве, на јужној страни Дунава; она тоне под језерске седimente моравске долине на Западу, и инверсно је нагнута према току Дунава. У белоцркванску котлину слојеви врло стрмо падају и нагло потањају под лес и језерске наслаге; отуда је вероватно да на северној страни Локве постоји флексура. Северни оквир котлине јесте плато, састављен од понтијских наслага, сивих глина и жутих гвожђе-витих пескова. Према Западу плато се састоји од леса. И овај северни оквир пада стрмо у белоцркванску котлину. Утврђене дуне затварају котлину на Западу. Белоцркванска котлина је нагнута према ЈЗ-у, према Дунаву, али је тај нагиб незнатан, и њено заравњено дно је скоро хоризонтално.

Посјанак и старосћ. — По хипотези *Ј. Цвијића* морале су и у овој области постојати широке премиоцене долине, у које је продрло море другог медитеранског ката и претворило их у заливе. Такав залив чиниле су и долине Нере и Караша. Током неогена оне су биле под водом панонског језера. Ово потврђују језерске терасе и седименти. На Вршачким Чукама, на пример, има тераса врло добро очуваних.

Сплашњавањем нивоа панонског језера постале су и отоке, којима су изоловани и виши басени отицали у ниже басене и у панонски. Вероватно је долина Нере у своме средњем току, код Саске, била отока између алмашког и панонског басена. Нера протиче, сем кроз алмашку, и кроз калуђеровску котлину, па сутеском код села Кусића улази у белоцркванску котлину.

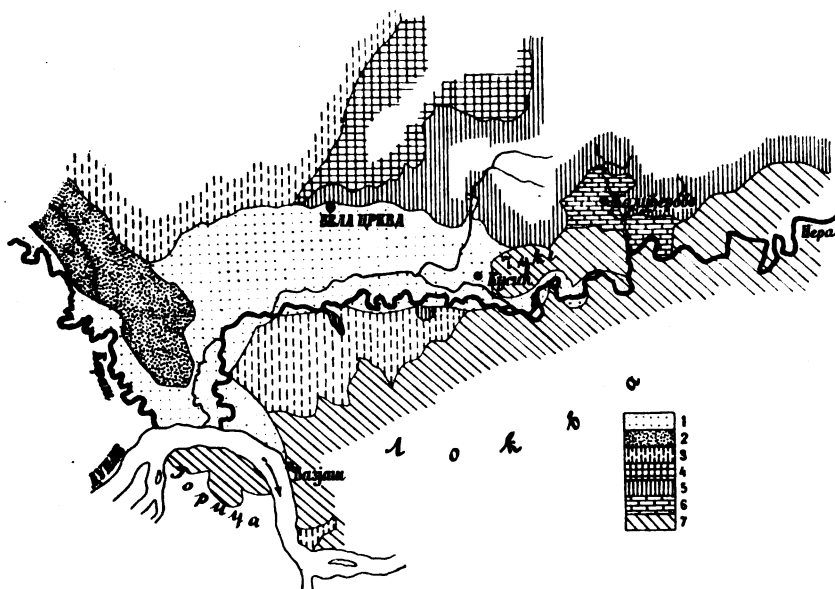
Калуђеровска котлина је врло мала. Јужни оквир њен чине шкриљци Локве, а дно и северни оквир сараматски пешчари и конгломерати, и потијске песковите глине. Сутеска Нерина између калуђеровске и белоцркванске котлине усечена је на дну раније отоке, којом су комуни-

¹ Геолошки подаци узети су из радова Ф. Шафаржика, Ј. Бека, Г. Марке и Ј. Халавача.

цирала поменута два басена. Белоцркванска котлина је проширење, израђено отоком у мекшим језерским седиментима. Сплашњавањем нивоа панонског језера то је проширење претворено у плитак залив. Услед усецања језерске отоке у клисури, изнад данашње белоцркванске котлине, залив је засипан шљунком („фосилна делта“). У дилувијуму је, у котлини преко шљунка, сталожен лес. Нера је продужила свој ток до данашњег ушћа у Дунав, а стварањем дуна на Западу, она је и на тој страни заграђена.

Белоцркванска котлина је, дакле, левантиско-дилувијалне старости.

Релеф. — Трагови језерске абразије могу се у белоцркванској котлини доста добро запазити. На Локви, код села Златице, постоје две терасе. Виша је од 210 до 240 м., и вероватно одговара пиносавској фази, а друга је нижа. Обе су нагнуте према белоцркванској

Геолошка скица околине Беле Цркве
(по Ј. Халавачу)

- 1 = алувијум; 2 = живи и везани песак; 3 = лес; 4 = жута глина (Gelber Thon);
5 = понтиске песковите глине; 6 = сарматски пешчар; и 7 = гнајс.

колини. Иста тераса (од 210 до 240) констатује се на Локви и уз Нерину сутеску, која спаја белоцркванску и калуђеровску котлину; само је ова тераса потоцима толико испресецања, да је заосталу парчад, тешко повезати у једну терасу. Пиносавска фаза је са својим стадиумима доста добро изражена и северним ободом калуђеровске котлине. Језерских подова и ужих тераса има даље на Чукама код села Кусића, на развођу Sulmea, Сраси Curtu и т. д. Где се језеро ове, и касније, фазе усецало у меким језерским седиментима, ту су и подови и терасе денудацијом толико разорени, да се једва могу препознати.

За време београдске и булбулдерске фазе језеро се знатно повукло. Велики се залив смањило, а постало је и више мањих језера. Белоцрквански залив је лежао у данашњој котлини, а плитко калуђе-

ровско језеро отицало је у овај залив отоком, која се усецала. Терасе ове фазе (125—110 м.) добро су очуване у чвршћим стенама дуж јужног обода обеју котлина, затим у Нериној сутесци код села Лесковице, и у Дунавској Клисури код Базјаша, док их у мекшим језерским седиментима на северном ободу котлина нема, или су врло слабо очуване.

За данашњи рељеф од значаја су велике висине до којих допиру неогени језерски седименти. Како они достижу до апсолутних висина од 300 м., то су у њима створене језероузине. Због ове висине седимената дошло је до епигенетског усецања Дунава између Локве и Горице и таквог истог усецања Нере од Саске до Кусића.

Часлав Стојадиновић.

ПРИВРЕДНИ ЖИВОТ КРУШЕВЦА

У привредном животу Крушевца могу се издвојити три периоде.

Прва периода обухвата турско доба и траје до 1833. год., до године када је овај крај ослобођен од Турака. У то доба становништво се бави трговином и земљорадњом, али су нарочито развијени занати. Они су подешени тадањем начину живота. Најразвијенији су били: кожухарски, опанчарски, нануларски, терзијски, поткивачки, кујунџиски и асурџиски. И ножарски и ковачки били су напредни. Ковачи су израђивали раонике, секире, мотике, будаке, ексере, ножеве и бритве, и радили највише за потребе сељака. Како у то доба није било ни добрих путева, то је трговина била незнатна. У Крушевцу су се држали вашари, на којима су се снабдевали околни крајеви.

Друга периода у привредном животу Крушевца почиње 1833. год., са ослобођењем, и траје све до 1909. год., до грађења железнице. Занати који су били прилагођени старом балканском начину живота сада пропадају. Неки занати, који израђују потребе сељака, повлаче се на села, као ковачи; остали се одржавају. У овој другој периоди Крушевац показује јачи напредак. Развила се земљорадња у околини, и јавила увозна и извозна трговина. Увозе се фабрикати, колонијални производи, а извозе стока, сточни производи и воће. Цео увоз и извоз иде преко Сталаћа. Крушевац се развија у привредни центар, и на њега су упућена многа села и варошице. У овој периоди почиње се јављати и индустрија. Из примитивног мумџиског заната настаје фабрика сапуна, основана још 1839. год. Она је најпре радила са пепелом и цеђем, и производила само „пераћи сапун“. Доцније се све више усавршава и развија. Године 1890. оснива се у Обилићеву, близу Крушевца, барутана. Она се овде подигла стога што је Крушевац био скоро саобраћајни центар предкумановске Србије.

Трећа периода у привредном животу Крушевца настаје са отварањем железничке пруге 1909. год. и траје до данас. Железничка пруга од Сталаћа до Крушевца, ради лакше везе са барутаном у Обилићеву, саграђена је у нормалном колосеку. А пруга од Крушевца до Ужица грађена је уским колосеком због тога, што је био неразвијенији привредни живот крајева кроз које је она пролазила, и што се мислило на спајање са железницом уског колосека у Босни. Тако је овом пругом везан наш Исток са нашим Западом, Дунав са Јадранским Морем.

Пролазак пруге кроз Крушевац био је од великог вначаја за његов привредни живот. Од тада почиње Крушевац јако напредовати. Али у